कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र कविता विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासको अध्ययन

रीता चपाई

परीक्षा क्रमाङ्क : २८२४४४/०६९

त्रि.वि. दर्ता क्रमाङ्क : ६-१-३१२-२५-२००५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

२०७४/2018

प्रतिबद्धता पत्र

यस शोधपत्रभित्रका सामग्रीहरू कहीँ कतैबाट विनासन्दर्भ सारिएको छैन । यसका कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशमा ल्याइएको छैन । यसर्थ प्रस्तुत शोध प्रतिवेदन नितान्त मौलिक र शीर्षकीय रूपमा पहिलो भएको समेत प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

रीता चपाई

शोधार्थी

मिति : २०७४/१२/०१

Date: March 15, 2018

निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर (एम.एड.) तह नेपा.शि. ५९८ को पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र कविता विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासको अध्ययन** शीर्षकको यो शोधपत्र रीता चपाईले मेरो निर्देशनमा रही तयार पार्नु भएको हो । प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई

शोधनिर्देशक

मिति : २०७४/१२/१५

Date: March 29, 2018

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यक्रमका निम्ति यस सङ्कायतर्फका छात्रा रीता चपाईद्वारा **कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र कविता विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासको अध्ययन** शीर्षकमा तयार गरिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क.स.	नाम	दस्तखत
१.	प्रा.डा.रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख/शोधनिर्देशक)	....
२.	प्रा.डा. राजेन्द्रप्रसाद पौडेल (शोधविशेषज्ञ)	....

मिति : २०७४/१२/३०

Date: April 13, 2018

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत 'कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र कविता विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्याको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र त्रि.वि., शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्षको नेपाली शि. ५९८ को आवश्यतकता पूर्तिका लागि आदरणीय गुरु तथा नेपाली भाषा शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराईज्यूका कुशल निर्देशनमा तयार पारिएको छ । आफ्ना विविध कार्य व्यस्तता हुँदाहुँदै पनि मलाई शोधपत्रको स्वरूप दिने समयसम्म आवश्यक प्रेरणा, हार्दिक सुझाव, सहयोग र कुशल निर्देशन प्रदान गर्नुहुने शोध निर्देशनज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञाप गर्दछु ।

यस अध्ययनका क्रममा प्रयाप्त ज्ञान दिई हामीलाई हौसला प्रदान गर्ने गुरुहरू प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी, डा. राजेन्द्र खनाल, प्रा.डा. यादवप्रकाश लामिछाने, सहप्रा. रविकिरण अधिकारी, डा. माधवप्रसाद पौड्याल, डा. बुद्ध खनिया, उपप्रा. दिनेश घिमिरेज्यूप्रति म कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधपत्र लेखनका क्रममा मलाई सहयोग गर्नुहुने मेरा आमाबुबा र भाइ मदन चपाई तथा बहिनी शान्ति चपाई धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । सुसाङ्ख्य टङ्कनमा सहयोग गर्ने 'जी' कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरका जितेन महर्जनप्रति सधन्यवाद आभार व्यक्त गर्दछु, र शोधपत्र लेखनका क्रममा जुनजुन लेखक, सम्पादक, प्रकाशक तथा पुस्तकालयका सामग्रीहरूबाट सहयोग लिइउको छ ती सबै व्यक्ति तथा संस्थालगायत यस कार्यमा सहयोग गर्नुहुने गुरुवर्ग, मित्रजन र शुभेच्छुकप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछ ।

अन्तमा आवश्यक मूल्याकनका लागि यस शोधपत्रलाई नेपाली भाषा शिक्षा विभागको मूल्याङ्कन समिति समक्ष पेश गर्दछु ।

रीता चपाई

शोधार्थी

स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्ष

परीक्षा क्रमाङ्क २८२४४/२०६९

शोधसार

प्रस्तुत शोधको शीर्षक **कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र कविता विधामा प्रयुक्त नमुना अभ्यासको अध्ययन** रहेको छ । प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, नेपाली शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह एम.एड. दोस्रो वर्षको पाठ्यांश नेपा.शि. ५९८ को आवश्कता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो ।

प्रस्तुत शोधपत्रमा अभ्यासात्मक प्रयोजनका दृष्टिले प्रश्नहरूको अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । पाठ्यक्रम अनुरूपता छ कि छैन भन्ने विषयमा पनि प्रस्तुत शोध केन्द्रित रहेको छ । समाविष्ट अभ्यासकै माध्यमबाट निर्देशन, गृहकार्य, परीक्षण, पुनरावृत्ति तथा प्रोत्साहनका लागि मद्दत पुग्ने अपेक्षा राखिएको छ । अभ्यासलाई भाषा पाठ्यपुस्तकमा पाठ्य पुस्तकको मूल स्तम्भको रूपमा स्वीकार गरिएको पाइन्छ । अभ्यासको निर्माण गर्दा विशेष गरी विद्यार्थीको शैक्षिक स्तरलाई ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । तल्ला कक्षाहरूमा मौखिक अभिव्यक्ति सीपलाई जोड दिनुपर्दछ भने माथिल्ला कक्षाहरूमा लेखाइ सीपलाई बढी जोड दिनु आवश्यक देखिन्छ । अभ्यासमा समावेश गरिने प्रश्नले खास गरी बोध, अभिव्यक्ति, व्याख्या, समीक्षा, सार, भावार्थ, रचना जस्ता कुराहरूको प्रतिनिधित्व गर्न सक्नुपर्दछ ।

अनुसन्धानले तोकेको क्षेत्रभित्र पर्ने लक्षित समूह वा अनुसन्धानकर्ताद्वारा अनुसन्धान गर्नका लागि छनोट गरिएको समूह नै जनसङ्ख्या हो । प्रस्तुत शोधपत्रमा कक्षा दसको वर्तमान नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र कविता विधामा समाविष्ट अभ्यासलाई जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको छ । कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र कविता विधाका अभ्यास खण्डमा पाठगत आधारमा अभ्यासको अध्ययन गरी अभ्यासमा देखिएका सबल र दुर्बल पक्ष पत्ता लगाई समाधानका लागि सुझाव प्रदान गर्ने जस्ता कुरालाई अध्ययनको क्षेत्रका रूपमा लिइएको छ ।

प्रस्तुत शोधकार्यबाट निम्नलिखित निष्कर्षहरू निकालिएको छ :

- सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ भाषाका चारवटै सिपसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू समावेश गरिएको पाइन्छ ।
- विषयगत र वस्तुगत दुवै प्रकृतिका प्रश्नहरू समावेश गरिएको छ ।
- शब्दभण्डारसम्बन्धी अभ्यासलाई समावेश गरिएको छ ।

- भाषातत्त्वसम्बन्धी अभ्यासलाई प्रत्येक पाठअन्तर्गत समावेश गरिएको छ ।
- 'क्लोज' र 'सी' परीक्षणलाई समावेश गरिएको पाइँदैन ।
- प्रश्नमा श्रुतिलेखन, छलफल, अनुलेखन तथा विवेचनात्मक प्रश्न समावेश गरिएको छ ।
- सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा अधिक जोड दिइएको पाइन्छ ।
- व्याकरणिक अभ्यासमा उपयुक्त शीर्षक राखिनु आवश्यक देखिन्छ ।
- वाक्यमा प्रयोग, शुद्ध लेखन, शब्दार्थ लेखन अभ्यास समावेश गरिएको देखिन्छ ।
- पाठ्यक्रमले पठित शब्दहरूको सन्दर्भपूर्ण प्रयोग गर्न लगाउने उद्देश्य राखेको हुँदा पाठबाट कठिन शब्दको अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्न दिइएको सबल पक्ष रहेको छ ।
- पाठ्यक्रमले पाठका विशिष्ट अंशहरूको भाव विस्तार गर्ने निर्देशन दिएअनुसार यस्ता प्रश्नहरू पाठ्यपुस्तकको अभ्यासमा समेट्नु राम्रो पक्षका रूपमा रहेको छ ।
- शब्दभण्डारगत आधारमा सबै शब्दका किसिमलाई पाठ्यपुस्तकमा स्थान दिइनुपर्नेमा कथा र कविता विधामा अधिकांश पाठहरूमा त्यो नहुनु कमजोर पक्षका रूपमा देखिन्छ ।
- सङ्ख्यात्मक दृष्टिकोणले भाषिक सिपका आधारमा अभ्यासलाई हेर्दा बोधात्मक अभ्यास भन्दा अभिव्यक्तिगत अभ्यासको बाहुल्य देखिन्छ ।
- भाषाका चारै सिपलाई समानुपातिक र एकीकृत रूपले अभ्यासमा समावेश गरिनुपर्ने देखिन्छ ।
- व्याकरण अभ्यास खण्डमा सिधै प्रश्न नदिई शब्दवर्ग, काल, पक्ष, भाव आदि शीर्षक उपशीर्षकहरू राखी उचित निर्देशन समेत राख्नुपर्ने देखिन्छ ।
- सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइअन्तर्गतका अभ्यासहरू तुलनात्मक रुपमा बढी देखिन्छन् । जसले गर्दा निर्धारित समयमा पाठ्यपुस्तक पढाएर सक्न गाह्रो पर्ने देखिन्छ ।
- लेखक परिचय समावेश गरिनु उपयुक्त देखिन्छ ।

विषयसूची

पृष्ठ

अध्याय एक
शोधपरिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्याकथन	२
१.३	शोधको उद्देश्य	३
१.४	शोधकार्यको सान्दर्भिकता र उपादेयता	३
१.५	शोधको सीमा	४
१.६	अध्ययनको रूपरेखा	४

अध्याय दुई
पूर्वकार्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक प्रारूप

२.१	पूर्वकार्यको पुनरावलोकन	६
२.२	सैद्धान्तिक अवधारणा	१०
	२.२.१ भाषा पाठ्यक्रमको परिचय	१०
	२.२.२ पाठ्यपुस्तकको परिचय	१०
	२.२.३ भाषा पाठ्यपुस्तकको परिचय	११
	२.२.४ भाषा पाठ्यपुस्तक निर्माण योजना	१२
	२.२.५ अभ्यासको परिचय	१२
	२.२.६ नमुना अभ्यासको परिचय	१३
	२.२.७ अभ्यासमा समावेश प्रश्नको स्वरूप र तिनका आधार	१४
	२.२.७.१ विषयगत प्रश्न	१४
	२.२.७.२ वस्तुगत प्रश्नहरू	१५
	२.२.८ विधागत वितरणको आधार	१७
	२.२.९ सीपगत वितरणको आधार	१८
	२.२.१० भाषातत्त्वसम्बन्धी आधार	१९
	२.२.११ शब्दभण्डारसँग सम्बन्धित आधार	२०
	२.२.१२ अभ्यासका विशेषता	२०
	२.२.१३ पाठ्यपुस्तकमा अभ्यासको आवश्यकता र औचित्य	२१

अध्याय तीन

शोधविधि र अध्ययन प्रक्रिया

३.१ शोधविधि २३

३.२ अध्ययनको ढाँचा २३

३.३ जनसङ्ख्या र नमुना छनोट रणनीति २४

३.४ सामग्री सङ्कलनका स्रोत २४

३.४.१ प्राथमिक स्रोत २५

३.४.२ द्वितीयक स्रोत २५

३.५ अध्ययन प्रक्रिया २५

अध्याय चार

व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ विषय प्रवेश २६

४.२ कक्षा दसको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा कथा र कविता विधामा प्रयुक्त अभ्यासहरूको स्थिति २६

४.३ भाषिक सिपगत वितरणका आधारमा अभ्यासको अध्ययन २८

४.४ पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा कथा र कविता विधामा प्रयुक्त अभ्यासको विश्लेषण ३१

४.५ कथा र कविता विधामा समावेश गरिएका प्रश्नहरूको स्वरूपका आधारमा विश्लेषण ३३

४.६ भाषातत्त्वसम्बन्धी अभ्यासको रूपरेखा ३८

४.७ बोध र अभिव्यक्ति पक्षको सन्तुलनका आधारमा अभ्यासको वितरण ४१

४.८ भाषा पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा अभ्यासको अध्ययन ४३

अध्याय पाँच

सारांश, निष्कर्ष तथा उपयोगिता

५.१ सारांश ४५

५.२ निष्कर्ष ४७

५.३ उपयोगिता ५०

५.३.१ नीतिगत उपयोगिता ५०

५.३.२ प्रयोगगत उपयोगिता ५१

सन्दर्भ सामग्री सूची ५२

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त

व्यक्तिवृत्त

नाम : रीता चपाई

जन्ममिति : २०४६/०३/१९

स्थायी ठेगाना : फ.न.पा. १०, पर्वत

बाबुको नाम : मिन प्रसाद शर्मा

आमको नाम : निल कुमारी चपाई

धर्म : हिन्दू

पेसा : शिक्षण

वैवाहिक स्थिति : अविवाहित

शैक्षिक योग्यता : स्नातकोत्तर

विशिष्टीकरण : नेपाली

सम्पर्क फोन : ९८६२२४६६२७

शैक्षिक योग्यता

तह	अध्ययन गरेको संस्था	उत्तिर्ण वर्ष
प्रवेशिका	श्री शारदा मा.वि. पर्वत	२०६१
प्रविणता प्रमाणपत्र	पर्वत बहुमुखी क्याम्पस, पर्वत	२०६३
स्नातक	महेन्द्र रत्न क्याम्पस, ताहाचल	२०६७
स्नातकोत्तर	त्रिभुवन विश्वविद्याल, केन्दीय क्याम्पस, कीर्तिपुर	२०७५